

VPLYV POSTOJOV A MOTÍVOV K NEPLATENEJ PRÁCI V SLOVENSKÝCH DOMÁCNOSTIACH NA VYUŽÍVANIE TRHOVÝCH SUBSTITÚTOV

THE INFLUENCE OF ATTITUDES AND MOTIVES TO THE PERFORMANCE OF UNPAID WORK IN SLOVAK HOUSEHOLDS FOR THE USAGE OF MARKET SUBSTITUTES

*Alena Kaščáková,
Miriam Martinkovičová
Mariana Považanová*

Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Kľúčové slová

neplatená práca, ekonomické a mimoekonomické súvislosti neplatenj práce, motívy, postoje, využívanie trhových substitútov

Keywords

unpaid work, economic and uneconomic consequences of unpaid work, motives, attitudes, usage of market substitutes

Abstract

The existence of different forms of unpaid work in households has economic and non-economic dimensions. These are mutually significantly influenced. This paper focuses on exploring the possibilities of creation the substitutes of unpaid work on the official market. It monitors and identifies the impact of attitudes and motives which are influencing consumer's decisions on the usage of the market substitutes of unpaid work. It examines the mutual correlations between relational-attitudinal and economic-financial factors the usage of substitutes unpaid work and also reveals important causes and reasons for non-usage of these services on the official market. The aim of this paper is to indicate the possibilities of reducing the volume of unpaid work in Slovak households.

Úvod

Existencia neplatenj práce v domácnostiach je svojim spôsobom paradoxný fenomén. Väčšina odbornej aj laickej verejnosti ho vníma a eviduje ako súčasť všeobecnej charakteristiky rodinného života. Časť spoločensko-vedne orientovanej komunity dokonca akceptuje prirodzenú a nevyhnutnú mieru jej výskytu v rodinnom prostredí. Z ekonomického hľadiska je tejto jav vnímaný z hľadiska toho, že objem neplatenj práce je zároveň finančne (peňažne) vyjadriteľná položka, ktorá

vzhľadom na skutočnosť, že neprechádza oficiálnym trhom, chýba v národnom účtovníctve. Hodnota neplatenej práce pritom v rámci podielu na HDP predstavuje nezanedbateľnú výšku (sumu).

Neprekvapuje preto, že úsilie o jej kvantifikáciu je značné a zároveň zložité, nakoľko vyžaduje interdisciplinárne ukotvenie. Samotná problematika neplatenej práce je totiž širokospektrálna. Identifikovať ju je možné len na základe zohľadnenia širokého spektra faktorov, ktoré oscilujú od historických, kultúrnych, demografických, rodových, sociálnych, psychologických, etických, ekonomických až po politické determinanty jej pretrvávania v súčasnosti. Inými slovami povedané, existencia jednotlivých foriem neplatenej práce v domácnostiach má svoje ekonomické ako aj mimoekonomické dimenzie. Vzájomné ovplyvňovanie sa naznačených dvoch dimenzií neplatenej práce je evidentné a poskytuje dostatočný výskumný priestor zohľadňujúci uvedenú závislosť pre čo najkomplexnejšie pochopenie jej samotnej podstaty. Možno dokonca konštatovať, a realizované výskumy to potvrdzujú, že samostatne skúmať ekonomické a mimoekonomické determinanty neplatenej práce v domácnostiach ani nie je možné. Aj v prípade, že zameriame svoju pozornosť na čo najrealistickejší výpočet objemu jednotlivých druhov neplatenej práce v konkrétnom časovom intervale (deň, týždeň, sezóna) na domácnosť a využijeme k tomu adekvátne ekonometrické techniky a metódy, nevyhneme sa potrebe zohľadniť pritom typ domácnosti, počet členov domácnosti, vekovú štruktúru jej príslušníkov, generačné vzťahy vo vnútri rodiny, status aktivity jej jednotlivých príslušníkov, príjmovú kategorizáciu dospelých členov, počet vyživovaných detí až po umiestnenie domácnosti v mestskom či vidieckom prostredí prípadne regiónu.

Okrem týchto faktorov je ďalej nevyhnutné brať do úvahy aj na prvý pohľad banálne a menej dôležité kritériá, ktoré však paradoxne objem neplatenej práce, rozsah jej výskytu a tendenciu jej pretrvávania v rodinách dokonca až prekvapujúco významne ovplyvňujú. Patria medzi ne motívy a dôvody vedúce k neplatenej práci, postoje k jednotlivým druhom neplatenej práce, podiel jednotlivých členov domácnosti na ich vykonávaní, rolové správanie a očakávania rodinných príslušníkov, zapájanie detí do domácich prác, medzigeneračné predávanie skúseností, zachovávanie tradícií a zvykov vo vnútri rodinnej komunity, kreovanie a udržiavanie istej úrovne rodinnej intimity, dôvery, solidarity a vzájomnej pomoci, až po vytváranie sociálnych vzorcov správania a noriem ich rešpektovania a následného dodržiavania aj v širšom spoločenskom prostredí mimo rodiny (susedia, miestna komunita, škola, iné verejné, štátne a súkromné inštitúcie, pracovný kolektív). Všetky uvedené hľadiská a súvislosti pomáhajú poodkryť a pochopiť každodenné rodinné rituály a postupy formovania, udržiavania a rozvíjania rodinného života a vzťahov medzi členmi domácnosti, čím zároveň dovoľujú spoznať hĺbku a silu ukotvenia jednotlivých druhov neplatenej práce a predikovať možné perspektívy vývoja jej rozsahu a objemu v budúcnosti.

Metodológia a metódy skúmania

Môžeme preto konštatovať, že neplatená práca má svoju významnú ekonomickú ale aj nezanedbateľnú sociálnu hodnotu. Túto skutočnosť zohľadňuje aj odborná literatúra, publikované štúdie a analýzy, ktoré môžeme zaradiť do niekoľkých tematických oblastí. Medzi štúdie a výskumné projekty, ktoré cielene monitorujú problematiku neplatenej práce v jej naznačenej komplexite patria tie, ktoré vychádzajú zo skúmania rodiny ako nezastupiteľnej sociálnej inštitúcie, prechádzajúcej v posledných desaťročiach výraznými zmenami. Na pozadí prebiehajúcich ekonomických, sociálnych, politických a ideologických turbulencií monitorujú dopad týchto faktorov na samotnú štruktúru a stabilitu rodiny, dynamiku a demografiu jej života a sociálne zmeny v rodinách (Beck, U., 2004; Hochschild, A. R., 2003; Guráň, P. Filadelfiová, J., Ritomský, A., 1997; Chorvát, I. (ed.), 2002; Možný, I., 2006; Ondrejko, P., Majerčíková, J., 2006; Vaňo, B. (ed.) 2007). Iný uhol pohľadu, genderové hľadisko pri skúmaní života rodiny z hľadiska prerozdelenia domácich prác a vykonávania povinností, vymedzenia kompetencií medzi partnermi či reflexie generačnej rodovej deľby práce, je dlhodobo zastúpené predovšetkým v zahraničnej literatúre (Chapman, T., 2004; Loutfi, M.F. (ed.), 2001; Hašková, H., 2004; Chaloupková, J., 2005; Bierzová, J., 2006, Miranda, V., 2011). Pozornosť venovaná tejto dimenzii rodinného života však v poslednom období rezonuje aj na Slovensku, dokladom čoho sú početné výstupy, štúdie a práce (Bausová, M., 2002; Klocoková, J., 2004; Chorvát, I., 2006; Pisár, P., 2008; Filadelfiová, J., 2008; Potančok, J., 2010; Porubánová, S., 2011). Spoločenské zmeny výrazným spôsobom zasahujú do tradičných konceptov fungovania rodiny a jej života aj v súvislosti s čoraz frekventovanejším prienikom žien na trh práce a ich kariérnym uplatnením sa v zamestnaní, mimo rodinu. Práve problematike zladenia pracovných a rodinných povinností či pracovného a rodinného života je venovaný relatívne široký priestor v odbornej literatúre, ktorá analyzuje problém dvojitej záťaže žien (tzv. Dual-Career-Family či Double-Burden) a konzekvencie z nej vyplývajúce pre rodinný život zamestnaných žien (Crompton, R., Lyonette, C., 2005; Leahy, M., Doughney, J. 2006; Second European Quality of Life Survey, 2010; Valentová, M. 2004; Křížková, A., Maříková, H., Hašková, H., Bierzová, J. 2006; Bodnárová, B. 2008; Křížková, A., et al. (eds.). 2008; Höhne, S., Kuchařová, V. a kol. 2010; Fedáková, D., 2011; Naser, K., 2012; Lapiňová, E., 2012).

Príspevok nadväzuje na líniu skúmania, ktorá sa usiluje monitorovať neplatenú prácu v domácnostiach v čo najširších súvislostiach a koreláciách a zameriava sa na zisťovanie možností vytvárania substitútov neplatenej práce na oficiálnom trhu. Monitoruje a identifikuje vplyv postojov a motívov ovplyvňujúcich rozhodovanie sa spotrebiteľov o využívaní trhových substitútov neplatenej práce. Skúma vzájomné korelácie vzťahovo-postojových a ekonomicko-finančných faktorov využívania substitútov neplatenej práce a súčasne odhaľuje významné príčiny a dôvody nevyužívania týchto služieb na oficiálnom trhu. Cieľom príspevku je preskúmať možnosti znižovania objemu neplatenej práce v slovenských domácnostiach poukázaním na tie determinanty jej pretrvávania, ktoré

vykazujú známky otvorenosti voči zmene, to znamená, že by ich bolo možné ovplyvniť pôsobením a ponukou adekvátnych trhových substitútov. Zároveň sa príspevok pokúša identifikovať tzv. konzervatívne postoje a dôvody vykonávania neplatenj práce v domácnostiach ako priestor, kde prienik trhu môže byť problematický alebo dokonca nežiaduci.

Metodologickým východiskom a zároveň empirickou bázou skúmania je svojho druhu ojedinelý reprezentatívny primárny výskum realizovaný v podmienkach Slovenska v rámci projektovej schémy VEGA v rokoch 2010 – 2013 s pokračovaním do roku 2016. Doterajšie publikované výstupy potvrdzujú veľmi zaujímavú, aktuálnu a súčasne náročnú výskumnú orientáciu, ktorou sa v jednotlivých fázach výskumu darí odhaľovať dôležité prieniky ekonomických a mimoekonomických dimenzií života slovenských rodín. K najvýznamnejším výsledkom doterajšieho skúmania možno zaradiť zistenie priemerného týždenného objemu neplatenj práce v slovenských domácnostiach v rozsahu 25,8 hodiny a jej priemerný denný objem 3,7 hodiny (Kaščáková, A., 2012), čo korešponduje s priemerom jej objemu kvantifikovaného podľa prieskumu TUS (TimeUseSurvey), ktorý môžeme považovať za základný zdroj údajov pri odhadoch neplatenj práce v jednotlivých štátoch OECD (OECD, 2011). Domáci výskum tiež potvrdil očakávanú mieru podielu na vykonávaní domácich prác medzi pohlaviami v prospech žien, kde bol zistený priemerný týždenný objem venovaný neplatenj práci u žien 35,28 hodiny a u mužov 21,41 hodín (Považanová, M., Nedelová, G., 2012). Tento záver rovnako potvrdzuje štandardné charakteristiky deľby prác v rodine a domácnostiach minimálne z hľadiska komparácie s výsledkami výskumov v rámci OECD.

Pridanou hodnotou získaných údajov výskumu neplatenj práce v podmienkach Slovenska je nepochybne práve paralelná kvantitatívna a kvalitatívna analýza problematiky neplatenj práce. Tá dovoľuje hlbšie odhaliť nielen objem neplatenj práce ale aj dôvody a motívy jej vykonávania v rodinách, nakoľko tento vzťah je zatiaľ v odbornej literatúre reflektovaný len okrajovo (Huňady, J., Orviská, M., 2013; ; Dex, S., 2009). Práve identifikácia podstatných motívov vedúcich k neplatenj práci v rodinách priniesla zaujímavé poznanie, ako jeden z výsledkov doterajšieho skúmania, ktoré spočíva v tom, že rozhodujúcimi v tomto smere nie sú ekonomicko-finančné determinanty, akými sú cena, kvalita a dostupnosť adekvátnych substitútov na trhu, ale práve vzťahovo-postojové dôvody existencie neplatenj práce v slovenských domácnostiach, medzi ktoré respondenti najčastejšie zaradili faktory tradície, výchovného vzoru, upevňovania vzťahov v rodine, zmysluplné trávenie voľného času a prirodzenú potrebu pomáhať druhým (Kika, M., Martinkovičová, M., 2012) ako to dokumentuje Tabuľka 1.

Závery vyplývajúce z tejto preferencie potvrdzujú tendenciu prevahy konzervatívnych, tradicionalistických postojov k neplatenj práci v podmienkach Slovenska, čo významným spôsobom, ovplyvňuje možnosť znižovania jej objemu cestou vytvárania trhových alternatív, formou ponuky tovarov a služieb, ktoré by prechádzali oficiálnym trhom.

Tabuľka 1 Preferované motívy vedúce k neplatenj práci

	MeanRank
Dôvody_Tradičné_práce	6,32
Dôvody_Výchovný_vzor	4,39
Dôvody_Voľný_čas	5,29
Dôvody_Drahé_na_trhu	3,78
Dôvody_Menej_kvalitné	2,94
Dôvody_Nedostupné	2,44
Dôvody_Pomoc_druhým	2,83

Prameň: VEGA 11/1141/11 „Trh práce v kontexte špecifik neplatenj práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku“, EF UMB, 2011 – 2012.

Uvedené zistenie podnietilo výskumný tím sústrediť svoju pozornosť na ešte precíznejšiu postojovú a motivačnú analýzu s cieľom identifikovať a charakterizovať spotrebiteľský potenciál otvorený možnostiam využiteľnosti trhových substitútov neplatenj práce a naopak, segmentovať tú skupinu respondentov, ktorí svojimi postojmi odmietajú využívať adekvátne trhové substitúty. Za týmto účelom bola cielene využitá získaná empirická databáza údajov zo zatiaľ realizovaných dvoch fáz výskumu a uskutočnená hlbšíkvalitatívny výskum dostupných údajov.

Metodicky sa projekt VEGA realizuje opytovaním respondentov, členov domácností, prostredníctvom dotazníka (Uramová, M., 2012). V prvej fáze výskume v roku 2012 sa do zisťovania údajov zapojilo 1564 domácností vo všetkých krajoch SR a v nich 4 435 jednotlivcov, čo dovoľuje konštatovať reprezentatívnosť získaných údajov z hľadiska: priestoru (príslušnosť ku krajom), počtu členov domácnosti a podľa pohlavia. Overenie reprezentatívnosti výberu bolo uskutočnené programom SPSS (PASW Statistics 18), pričom na všetkých bežných hladinách významnosti bol výber reprezentatívny podľa všetkých 3 zvolených znakov. V druhej fáze tzv. predvýskumu v roku 2013 bolo do jeho realizačnej fázy zapojených 861 domácností, čo predstavuje 2247 respondentov. Tretia etapa výskumu sa uskutočnila v mesiacoch marec – apríl 2014 a získané údaje sú vo fáze vyhodnocovania.

Databáza údajov z vyhodnotených prvých dvoch etáp zisťovania dovoľuje preskúmať naznačené roviny vzťahov a postojov členov domácností k trhovým substitútom neplatenj práci a tak prehĺbiť poznanie v súlade s vymedzeným cieľom príspevku. Za týmto účelom skúmame, či pozitívny vzťah k neplatenj práci je u respondentov podporený prevahou sociálno-vzťahových dôvodov jej pretrvávania v rodine. Berieme do úvahy odpovede tých respondentov, ktorí pri zisťovaní postojov k neplatenj práci volili z troch ponúknutých možností, posledné dve:

1. Tieto práce robím preto, lebo musím,
2. Tieto činnosti robím preto, lebo musím, robím ich však rád,

3. Tieto práce robím dobrovoľne a rád.

To znamená, prejavili kladný (robím dobrovoľne a rád a) alebo prevažne kladný (robím preto, lebo musím, robím ich však rád) postoj k domácim aktivitám spadajúcim do kategórie neplatenej práce. Zároveň by táto skupina respondentov mala inklinovať k zachovávaniu rozsahu domácich prác v rodine, nakoľko ich považuje za dôležité z hľadiska posilňovania vzťahov a väzieb medzi členmi rodiny. To znamená, že ide o cieľovú skupinu respondentov, ktorí zároveň pri rozhodovaní sa o tom, aké príčiny ich vedú k vykonávaniu neplatenej práce vo svojich domácnostiach, označovali tie možnosti, ktoré súvisia so sociálno-vzťahovými motívmi (sú to tradičné práce v našej domácnosti; tieto práce slúžia ako výchovný vzor a upevňujú vzťahy v našej rodine; považujem to za zmysluplné trávenie voľného času a formu vlastnej sebarealizácie; tieto činnosti považujem za prirodzenú pomoc druhým) na úkor tzv. ekonomicko-finančných dôvodov vykonávania jednotlivých domácich prác v rodine. Tieto boli v dotazníku ponúknuté v podobe ďalších možností (tieto služby a produkty sú pre mňa na trhu drahé; rovnaké služby a produkty na trhu sú menej kvalitné; tieto služby a produkty sú na trhu nedostupné z hľadiska vzdialenosti, kapacity, sortimentu). Zároveň možno dedukovať, že respondenti s negatívnym postojom k neplatenej práci (robím preto, lebo musím), označovali v dotazníku práve ekonomicko-finančné dôvody vykonávania jednotlivých činností neplatenej práce vo svojich rodinách (lebo tieto služby a produkty sú na trhu drahé, nekvalitné a nedostupné).

V ďalšej rovine uvažovania sústredíme pozornosť na skúmanie vzťahu motívov vedúcich k neplatenej práci a rozhodnutím respondentov využívať trhové substitúty. V tejto súvislosti predpokladáme, že respondenti s pozitívnymi sociálno-vzťahovými očakávaniami súvisiacimi s vykonávaním neplatenej práce vo svojich rodinách budú mať odmietavé stanovisko k využívaniu adekvátnych trhových substitútov. Zaujíma nás vnímanie rizika narušenia stability a rodinnej rituality v prípade presunu časti domácich prác na oficiálny trh. Možno totiž očakávať, že práve alternatívy, ponúkané v dotazníku (neplatená práca v domácnosti upevňuje vzťahy medzi členmi domácnosti a medzi generáciami; pomáha vytvárať pocit spokojnosti; pomáha členom domácnosti zažívať pocit užitočnosti pre ostatných; umožňuje pokojnejšie riešiť krízové situácie v domácnosti, čím ju stmeluje), silne ukotvujú jej ďalšie pretrvávanie v rodinnom prostredí, práve z dôvodu zachovania vzťahovej bázy medzi členmi rodiny, čo by v prípade prieniku trhu toto prostredie rodinnej intimity a emocionalita výrazne ohrozovalo. Predpokladáme preto, že skupina respondentov, ktorí volili niektoré z týchto alternatív, zároveň označovali pri výbere z nasledujúcich možností, tú poslednú:

1. Už využívam trhovú ponuku v tejto oblasti,
2. Uvažujem o využívaní trhovej ponuky,
3. Nevyužívam trhovú ponuku.

Za podstatné dôvody nevyužívania trhových substitútov pritom označili práve možnosti: tieto služby a produkty si dokážem zabezpečiť sám alebo v rámci rodiny alebo možnosť chcem, aby sa tieto činnosti vykonávali v našej domácnosti. A naopak, tí respondenti, ktorí negatívne hodnotia vplyv neplatenej práce na vzťahy v rodine a jej fungovanie (neplatená práca vytvára len ilúziu pomáhajúcej

si rodiny; aj tak chce byť každý inde a sám; neplatená práca by nemala existovať v súčasnej modernej spoločnosti), by podľa predpokladov mali označovať kladné inklinácie k využívaniu trhovej ponuky (trhovú ponuku už využívam), prípadne uvažovať o jej využívaní v najbližšej budúcnosti (uvažujem o využívaní trhovej ponuky).

Poslednou časťou motivačnej analýzy je skúmanie vzťahu medzi perspektívou vývoja neplatennej práce a motívmi jej vykonávania. Možno dedukovať, že očakávanie nárastu, prípadne zachovania súčasného objemu neplatennej práce, je výraznejšie u tých respondentov, ktorí pozitívne hodnotia jej vplyv na kvalitu rodinných vzťahov. Práve subjektívne očakávania týkajúce sa pretrvávania neplatennej práce v rodinách (rozsah neplatennej práce bude rásť; bude klesať; rozsah neplatennej práce sa nebude meniť), podstatným spôsobom ovplyvňujú reálny prienik trhových substitútov do domácností. Možno preto predpokladať, že práve pozitívne vnímanie sociálnej hodnoty konkrétnych činností neplatennej práce v rodinách, vyvoláva očakávania smerom k zachovaniu, prípadne zväčšeniu jej objemu. Respondenti, ktorí vnímajú a hodnotia neplatenú prácu ako „nutné zlo“ v rodine, by zrejme, naopak, privítali jej redukciu na úkor využívania trhových ekvivalentov.

Výsledky a diskusia

Východiskovým predpokladom uvažovania v rámci celého vedecko-výskumného projektu bola premisa, že za neplatenú prácu v domácnostiach možno považovať všetky produktívne ľudské činnosti, za ktorú človek nedostáva mzdu. Na základe toho, ako aj realizovaných medzinárodných výskumov v tejto oblasti a existujúcich odborných zahraničných zdrojov (EuropeanCommunities, 2009; Hirway, I., 2005), boli jednotlivé druhy neplatennej práce zaradené do niekoľkých základných kategórií (Tabuľka 2).

Rozhodujúcou sa v tomto smere stáva situovanosť vykonávania uvedených kategórií neplatennej práce práve v prostredí rodiny, ktorej sociálna realita je v dnešnej spoločnosti veľmi rôznorodá, ambivalentná a multiperspektívna. Z hľadiska nášho záujmu je podstatné chápanie rodiny a jej príslušníkov ako potenciálnych spotrebiteľov trhových substitútov adekvátnych jednotlivým formám neplatennej práce vykonávaných v domácnostiach. Problematickosť a jednoznačnosť takejto spotrebiteľskej orientácie je však výrazne komplikovaná práve motivovanosťou k takémuto správaniu, teda dôvodmi, pre ktoré by rodiny mali vytvárať dopyt po trhových alternatívach. Ako vyplýva z odborných analýz a výskumov, súčasné rodiny žijú v protirečeniach, ktoré sa prejavujú hneď v niekoľkých rovinách. Ide o:

- protirečenie medzi doznievajúcimi tradičnými vzormi správania sa, dôrazom na pretrvávajúce konvencie, klasické prerozdelenie rolí medzi členmi rodiny (otec –

mama, dieťa – rodič, starí rodičia – vnúčatá) a stúpajúcimi nárokmi na individuálnu autonómiu, samostatnosť, znižovanie vzájomnej odkázanosti a závislosti jednotlivých členov rodiny medzi sebou,

- protirečenie medzi pracovným a súkromným svetom, medzi nárokmi súvisiacimi s kariérou (oboch pohlaví), rastúcom podielom času stráveného mimo rodiny a požiadavkami na fungovanie samotnej rodiny v podobe vytvárania zodpovedajúceho podporného, chápaného a harmonického zázemia medzi jej členmi,
- protirečenie medzi rozširujúcimi sa divergentnými možnosťami modelovania si vlastného života mimo rodiny a potrebou naďalej fixovať nevyhnutné trvalé vzťahy,
- protirečenia medzi náročnými individuálnymi očakávaniami od rodiny a nedostatočnou oficiálnou spoločenskou podporou ich napĺňania.

Na pozadí týchto antagonizmov preto môžeme uvažovať o dvoch základných modeloch súčasnej rodiny: patriarchálnej a liberálnej, aj keď je zrejmé, že jednoznačné vymedzenie charakteristík oboch by vyžadovalo vypracovanie množstva ukazovateľov, pomocou ktorých by sme dokázali identifikovať prevažujúci spôsob života priemernej slovenskej domácnosti (Ondrejko, Majerčíková, 2006).

Tabuľka 2 Kategórie neplatenej práce

	Kategórie neplatenej práce
1.	Príprava jedál
2.	Domáce práce – upratovanie
3.	Výroba a údržba textílií
4.	Záhradkárstvo a starostlivosť o zvieratá
5.	Výstavba (stavebníctvo) a rekonštrukcie
6.	Nakupovanie a služby
7.	Starostlivosť o deti
8.	Starostlivosť o dospelých
9.	Dobrovoľnícka práca

Prameň: VEGA 11/1141/11 „Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku“, EF UMB, 2011 – 2012.

Zastávame názor, že práve postoje a motívy k vykonávaniu jednotlivých foriem neplatenej práce v rodinách môže byť jedným z podstatných ukazovateľov, ktoré dovoľujú vnímať domácnosť ako otvorenú, liberálnu, protrhovo orientovanú a naopak, ako domácnosť, v ktorej naďalej prevažujú prvky zaužívanej rodinnej každodennosti a ktorej spotrebiteľský potenciál smerom k trhovým substitútom neplatenej práce bude z ekonomického hľadiska zanedbateľný.

V rámci nášho výskumu sme dospeli k zisteniam, ktoré interpretujeme v tejto časti príspevku. Pre prehľadnejšie pochopenie spracovávaných údajov sme odpovede respondentov kódovali podľa jednotlivých kategórií. Tzv. postojové kódy označujú záporné (kód 1 Tieto práce robím preto lebo musím) a kladné (kód 2 Tieto práce robím rád a dobrovoľne a kód3 Tieto činnosti robím preto, lebo musím, robím ich však rád) postoje k jednotlivým kategóriám neplatenj práce v domácnostiach. Zároveň sme kódmi označili aj odpovede, ktoré sa týkali dôvodov vedúcich respondentov k neplatenj práci. Tie, s prevahou ekonomicko-finančných motívov vykonávania neplatenj práce kódom (1), v prípade rovnomerného zastúpenia ekonomicko-finančných a sociálno-vzťahových dôvodov kódom (2) a s prevahou sociálno-vzťahových dôvodov kódom (3).

V prípade predpokladu, že pozitívny vzťah k neplatenj práci je u respondentov podporený prevahou sociálno-vzťahových dôvodov jej pretrvávania v rodine, konštatujeme jeho potvrdenie a to najvýraznejšie v prípade kategórií Záhradkárstvo a starostlivosť o zvieratá, Príprava jedál a Nakupovanie a služby (Tabuľka 3).

Priama vzájomná korelácia postojov a motívov k neplatenj práci sa však preukázala v prípade všetkých sledovaných kategórií a vzhľadom na početnosť odpovedí možno zároveň predpokladať, že táto tendencia je rovnaká bez ohľadu na to, či ide o domácnosti v mestách alebo na vidieku. Zistená skutočnosť potvrdzuje, že monitorované slovenské rodiny odolávajú všeobecnému trendu liberalizácie zotrúvaním na zabehnutých spôsoboch zabezpečovania domácich prác.

Ďalšou oblasťou, ktorá nás zaujímala bol vzťah motívov neplatenj práce a spotrebiteľského potenciálu respondentov výskumu. Vyslovili sme predpoklad, že pozitívne sociálno-vzťahové očakávania súvisiace s vykonávaním neplatenj práce vedú k odmietaniu využívať adekvátne trhové substitúty. Výskumným cieľom bolo v tomto prípade identifikovať spotrebiteľský potenciál oslovených respondentov, teda ich záujem využívať trhové ponuky (1) alebo naopak, nezáujem siahť po alternatívach neplatenj práce, ktoré ponúka trh (0). Negatívnu spotrebiteľskú orientáciu sme podmieňovali prevahou alternatív, ktoré korešpondujú so snahou zachovať doterajšiu pozitívnu atmosféru a kvalitu vzťahov v rodinách, ktoré sa utužujú aj prostredníctvom vykonávania jednotlivých činností neplatenj práce (neplatená práca v domácnosti upevňuje vzťahy medzi členmi domácnosti a medzi generáciami; pomáha vytvárať pocit spokojnosti; pomáha členom domácnosti zažívať pocit užitočnosti pre ostatných; umožňuje pokojnejšie riešiť krízové situácie v domácnosti, čím ju stmeluje) a tieto odpovede sme označili kódom (3). A naopak, využívanie trhových substitútov sme predpokladali u tých respondentov, ktorí negatívne hodnotia vplyv neplatenj práce na vzťahy v rodine a jej fungovanie (neplatená práca vytvára len ilúziu pomáhajúcej si rodiny; aj tak chce byť každý inde a sám; neplatená práca by nemala existovať v súčasnej modernej spoločnosti). Ich odpovede sme označovali kódom (1) a odpovede, v ktorých sa objavili ponúkané alternatívy z oboch skupín sme kódovali (2).

Tabuľka 3 Vzťah postojov a motívov k neplatenj práci v domácnostiach

Postoje k neplatenj práci	Motívy vykonávania neplatenj práce			Spolu	
	1	2	3		
2.Príprava jedál	1	97	110	546	753
	2 + 3	75 + 42	137 + 63	856 + 571	1068 + 676
Domáce práce	1	118	121	942	1181
	2 + 3	33 + 13	74 + 24	824 + 326	931 + 363
Výroba a údržba textílií	1	196	115	627	938
	2 + 3	75 + 26	81 + 27	348 + 168	504 221
1.Záhradkárstvo a zvieratá*	1	79	41	305	425
	2 + 3	164 + 258	91 + 177	931 + 2141	1186 + 2552
Stavebníctvo a rekonštrukcie	1	156	22	74	252
	2 + 3	134 + 63	39 + 35	120 + 120	293 + 218
3.Nakupovanie a služby	1	67	26	623	716
	2 + 3	39 + 24	19 + 17	720 + 643	778 + 684
Starostlivosť o deti	1	5	0	32	37
	2 + 3	5 + 10	4 + 10	169 + 761	178 + 781
Starostlivosť o dospelých	1	8	1	47	56
	2 + 3	11 + 14	6 + 10	116 + 232	133 + 256
Dobrovoľnícka práca	1	1	0	34	35
	2 + 3	1 + 3	0 + 1	65 + 323	66 + 327

Prameň: Prameň: VEGA 11/1141/11 „Trh práce v kontexte špecifik neplatenj práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku“, EF UMB, 2011 – 2012.

*Kategória Záhradkárstvo a starostlivosť o zvieratá kumuluje odpovede respondentov z podkategórií Záhradkárstvo pestovanie úžitkových rastlín, Záhradkárstvo pestovanie okrasných rastlín, Starostlivosť o zvieratá chov hosp. zvierat, Starostlivosť o zvieratá domácich miláčikov

Ako ukazujú spracované výsledky v Tabuľke 4, najvýraznejšie sa sledovaná korelácia potvrdila v prípade aktivít súvisiacich so Záhradkárstvom a starostlivosťou o zvieratá, nasleduje kategória Upratovanie a Starostlivosť o deti. Tieto výsledky ukazujú najkonzervatívnejšie, to znamená, tradíciou a zvykmi fixované druhy neplatenj práce, ktoré akoby prirodzene dotvárajú kolorit života rodín a nespochybniteľne k nim patria. Práve pri týchto kategóriách neplatenj práce je prienik trhu zrejme minimálny, nakoľko spotrebiteľský potenciál je dlhodobo viazaný a zvyknutý na netrhomé produkty a služby. Zároveň však výsledky priniesli odhalenie týkajúce sa tých druhov neplatenj práce (Príprava jedla a Opravy), ktoré domácnosti už využívajú prostredníctvom trhu. V prípade kategórie Nakupovanie a služby je dokonca ako u jedinej zo skúmaných kategórií neplatenj práce situácia priaznivejšie naklonená práve využívaniu trhových substitútov. Môžeme preto konštatovať, že pri týchto kategóriách neplatenj práce a adekvátnych substitútoch tovarov a služieb, existuje spotrebiteľský potenciál otvorený a prístupný trhovej ponuke.

Tabuľka 4 Spotrebiteľský potenciál vo vzťahu k motívom neplatenj práce

Spotrebiteľský potenciál		Motívy vykonávania neplatenj práce			Spolu
		1	2	3	
Príprava jedla	0	9	5	718	732
	1	33	24	609	666
Textil	0	37	25	1224	1286
	1	5	4	102	111
2.Upratovanie	0	42	28	1299	1369
	1	0	1	26	27
1.Rastliny a zvieratá	0	84	58	2631	2773
	1	0	0	17	17
Opravy	0	34	19	956	1009
	1	8	10	367	385
Nákupy	0	30	12	601	643
	1	12	17	718	747
3.Deti	0	41	26	1252	1319
	1	1	1	25	27
Dospelý	0	41	27	1249	1317
	1	0	1	12	13

Prameň: VEGA 1/0935/13 Neplatená práca ako potenciálny zdroj sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a determinant individuálneho blahobytu, EF UMB, 2013.

V prípade poslednej problémovej roviny, sme vyslovili predpoklad, že očakávanie nárastu, prípadne zachovania súčasného objemu neplatenj práce, je výraznejšie u tých respondentov, ktorí pozitívne hodnotia jej vplyv na kvalitu rodinných vzťahov. V tomto prípade sme sústredili pozornosť na vnímanie perspektívy vývoja neplatenj práce respondentmi vo vzťahu k hodnoteniu jej dôležitosti pre rodinu. Kód (1) bol priradený odpovediam, ktoré prognózujú, že objem neplatenj práce v domácnostiach bude v najbližšej budúcnosti rásť, kód (0) označoval predikciu zachovania jej objemu a kód (-1) patril odpovediam, ktoré odhadujú pokles objemu neplatenj práce. Tieto stanoviská sme posudzovali vo vzťahu k vysokej akceptácii sociálnej hodnoty neplatenj práce (3), rovnakej dôležitosti sociálnych ako aj ekonomických motívov jej pretrvávania (2) a prevahy ekonomických nad sociálnymi dôvodmi (1). Spracované výsledky sú zachytené v Tabuľke 5.

Tabuľka 5 Vnímanie perspektívy neplatenej práce vo vzťahu k hodnotenie jej dôležitosti

Perspektíva vývoja	Dôležitosť neplatenej práce			Spolu	
	1	2	3		
Príprava jedál	-1	61	75	506	642
	0	65	118	750	933
	1	82	95	622	799
2.Domáce práce	-1	50	52	544	646
	0	50	91	770	911
	1	61	60	677	798
Textílie	-1	85	67	306	458
	0	132	81	465	678
	1	99	80	383	562
1.Záhradkárstvo a zvieratá	-1	130	88	987	1205
	0	187	108	1308	1603
	1	167	107	1105	1379
Opravy	-1	114	30	84	228
	0	152	44	122	318
	1	151	26	134	311
3.Nákupy a služby	-1	28	15	512	555
	0	53	30	734	817
	1	42	19	646	707
Deti	-1	7	6	268	281
	0	14	4	368	386
	1	10	4	347	361
Dospelí	-1	7	6	123	136
	0	21	1	150	172
	1	13	6	177	196
Dobrovoľníctvo	-1	7	3	140	150
	0	3	1	175	179
	1	4	2	169	175

Prameň: Prameň: VEGA 11/1141/11 „Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku“, EF UMB, 2011 – 2012.

Výsledky potvrdzujú výskumné predpoklady, teda skutočnosť, že prevažujúca vysoká sociálna hodnota neplatenej práce v sledovaných slovenských domácnostiach determinuje očakávanie zachovania jej objemu, prípadne nárast jej vykonávania aj v budúcnosti. Evidentné je to pri všetkých kategóriách neplatenej práce, pričom najvýraznejšie sa táto tendencia podľa respondentov dotkne kategórií Záhradkárstvo a zvieratá (táto kategória opäť v sebe kumuluje odpovede týkajúce sa aj pestovania okrasných a úžitkových rastlín, chovu hospodárskych a domácich zvierat), Domáce práce a Nakupovanie a služby. Produkty a služby spadajúce do uvedených kategórií budú zrejme naďalej zabezpečované mimo oficiálneho trhu a dopyt po nich bude naďalej stagnovať. V prípade kategórie

Opravy a údržba výsledky signalizujú zaujímavé zistenie smerom k trhovým substitútom a odhaľujú tým potenciálnu hladinu spotrebiteľského záujmu. Výsledky totiž naznačujú, že produkty a služby v tejto kategórii považujú respondenti za drahé, menej kvalitné a nedostupné (ekonomicko-finančné dôvody), čo zapríčiňuje zachovanie, prípadne zväčšenie objemu ich vykonávania naďalej v domácom prostredí. Tento fakt je tak zároveň signálom, aké parametre a kritériá spotrebiteľ zohľadňuje pri rozhodovaní sa o využití trhovej ponuky.

Záver

V závere príspevku sa pokúsime zaujať stanovisko k naplneniu cieľa, ktorý sme si vymedzili a sumarizovať zistené výsledky. Zámerom autorov bolo skúmať a identifikovať spotrebiteľský potenciál, jeho orientáciu a zameranie z hľadiska využívania/nevyžívania trhových substitútov neplatenj práce a odhalenie rozhodujúcich determinantov smerujúcich ku vzniku dopytu, respektíve, odmietaniu ponuky aktérov pôsobiacich na oficiálnom trhu. Pôdorysom diagnostikovania skúmanej problematiky bol priestor rodiny ako základnej sociálnej inštitúcie. Túto sme vymedzili na pozadí zložitých a protirečivých trendov vývoja súčasnej spoločnosti, ktorej štrukturálne zmeny sa nespochybniteľne dotýkajú aj samotnej podstaty a mechanizmov jej fungovania. Popísali sme dva základné modely rodinného života, patriarchálny a liberálny s tým, že práve vykonávanie neplatenj práce v domácnostiach, preferovanie významu jej sociálnej hodnoty pre členov rodiny a vytváranie kladných postojov k zachovávanju jej objemu v domácnostiach aj naďalej, značným spôsobom ovplyvňuje hladinu a zameranosť spotrebiteľského dopytu domácností po trhových substitútoch.

Realizovaný empirický výskum a údaje získané na jeho základe potvrdzujú predpoklady pretrvávajúcej orientácie oslovených slovenských rodín k tradicionalizmu a konzervatívnym postojom vo vzťahu k zachovávanju osvedčených a ritualizovaných vzorcov správania sa domácností v súvislosti so skúmanými kategóriami neplatenj práce. Signalizujú menšiu otvorenosť členov domácností voči trhovej ponuke, pričom najrigídnejšie sú tieto stanoviská v prípade kategórií Záhradkárstvo a starostlivosť o zvieratá, Domáce práce, Príprava jedál a Nakupovanie a služby. Súčasne odhaľujú tie determinanty, ktoré v súčasnej situácii slovenských rodín bránia väčšej akceptácii trhových substitútov a tými sú ich vysoká cena, nižšia kvalita a celková nedostupnosť.

Použitá literatúra

1. BAUSOVÁ, M., 2002: Dnes už nie je také jasné, kto upratal. (Deľba domácich prác a výchovy detí v súčasnej slovenskej rodine). In Chorvát, I. (eds.). 2002.Premeny rodiny v urbánnom prostredí. Banská Bystrica: Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií, Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, s. 55- 61.ISBN 80-8055-724.
2. BECK, U., 2004: Riziková spoločnosť: Na ceste k jinémoderně. Praha : SLON, 431 s. ISBN 978-80-7419-047-6.
3. BIERZOVÁ, J. 2006. Rozdělenídomácích prací v rodinách s dětmi. Gender a životní styl (rovné příležitosti, výskum). Ročník 7, č. 1, 2006. S. 19 – 26. ISSN 1213-0028.
4. BODNÁROVÁ, B. 2008. Mladé rodiny: deti a zamestnanie. Bratislava : Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008. 71 s. [30. 03. 2014]. Dostupné na:
<http://www.sspr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2008/Bodnarova/Mlade%20rodiny.pdf>.
5. CROMPTON, R., LYONETTE, C., 2005. Work-life 'balance' in Europe. City University, London. Dostupné na: <http://www.genet.ac.uk/workpapers/GeNet2005p10.pdf> [05.04.2014]
6. DEX, S. , 2009. Reviewoffutureofpaid and unpaidwork, informalwork, homeworking, theplaceofwork inthefamily (women single parents, worklesshouseholds), benefits, workattitudesmotivation and obligation. Centre forLongitudinalStudies, InstituteofEducation, January 2009. Dostupné na: <http://www.beyondcurrenthorizons.org.uk/> [22. 04. 2014].
7. EUROPEAN COMMUNITIES. 2009. HarmonisedEuropeantimeusesurveys. 2008 guidelines. ISBN 978-92-79-07853-8.
8. FEDÁKOVÁ, D. 2011. Pracovné a rodinné prostredie zamestnaných. Prešov : Universum, 2011. 99 s. Dostupné na: <http://www.saske.sk/SVU/public/media/5827/2011%20-%20FEDAKOVA%20-%20Pracovne%20a%20rodinne%20prostredie.pdf>. ISBN 978-80-89046-70-6 [10. 03. 2014].
9. FILADELFIOVÁ, J. 2008. Ženy, muži a súkromná sféra. In: BÚTOROVÁ, Z. a kol., 2008. Ona a on na Slovensku. Zaoštréné na rod a vek. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2008, s 227 – 262. ISBN 978-80-89345-10-6.
10. GURÁŇ, P., FILADELFIOVÁ, J., RITOMSKÝ, A. 1997. Tradičné verzus moderné: zmeny a život súčasných rodín. Sociológia roč. 29, 4. 1, s 5-20. ISSN0049-1225.
11. HAŠKOVÁ, H. 2004. Měnícíse názory na role mužů a žen v české společnosti na přelomutisíciletí. In: In: Sféry ženy. Sociológia, etnológia, história. Jolana Darulová, Katarína Košťalová (eds.). Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity M. Bela v Banskej Bystrici a Sociologický ústav Akadémie vied Českej republiky v Prahe, 2004. 441 s. Dostupné na: <http://www.fhv.umb.sk/app/cmsFile.php?disposition=a&ID=438>. ISBN 80-8055-999-6 [29. 04. 2014].

12. HIRWAY, I. 2003. Integrating Unpaid Work in to National Policies in Economic and Social Commission for Asia and the Pacific organized by United Nations Development Programme in New York. Dostupné na: http://www.levyinstitute.org/undp-levy-conference/papers/paper_Hirway-Session7.pdf [07. 03. 2013]
13. HOCHSCHILD, A. R., 2003: The Commercialization of Intimate Life: Notes from Home and Work. Berkley: University of California Press. ISBN 9780520214880.
14. HÖHNE, S. – KUCHAROVÁ, V. a kol. 2010. Rodina a zaměstnání s ohledem na rodinný cyklus. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i., 2010. 108 s. Dostupné na: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_310.pdf. ISBN 978-80-7416-059-2 [20. 09. 2013].
15. HUŇADY, J., ORVISKÁ, M. 2013. Faktory motivácie k neplatenj práci a niektoré politické implikácie. In: Globalizácia a jej sociálno-ekonomické dôsledky. Žilina : Žilinská univerzita, 2013. Elektronický časopis Podniková ekonomika a manažment, s. 2316 – 230. ISSN 1336-5878. Dostupné na: https://lms2.umb.sk/pluginfile.php/30173/mod_resource/content/1/Hu%C5%8Aady%2C%20Orvisk%C3%A1%20Faktory%20motiv%C3%A1cie%20k%20neplatenj%20pr%C3%A1ci%20a%20niektor%C3%A9%20politick%C3%A9%20implik%C3%A1cie.pdf [11.02.2014].
16. CHALOUPKOVÁ, J. 2005. Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. In: Sociologický časopis/Czech Sociological review, Vol. 41, No. 1, s. 57 – 77. ISSN 00380288.
17. CHAPMAN, T., 2004. Gender and Domestic Life: Changing Practices in Family and Households. New York : Palgrave Macmilian, 249 p. ISBN 0-333-92437-1
18. CHORVÁT, I. (ed.), 2002. Premeny rodiny v urbánnom prostredí. Banská Bystrica : Inštitút sociálnych a kultúrnych štúdií PHV UMB, 2002. ISBN 80-8055-724-1.
19. CHORVÁT, I. 2006. K niektorým aspektom rodového prístupu k výchove detí a prácam v domácnosti. In: Sociológia, Vol. 38, No 1, s. 31 – 48. ISSN 0049-1225.
20. KIKÁ, M., MARTINKOVIČOVÁ, M. 2012. Socio-kultúrne aspekty neplatenj práce. In: Ekonomika a spoločnosť, vedecký časopis EF UMB. Banská Bystrica: EF UMB, roč. 13/2012, č. 2, s. 125 – 136. ISSN 1335 – 7069.
21. KRÍŽKOVÁ, A. – MAŘÍKOVÁ, H. – HAŠKOVÁ, H. – BIERZOVÁ, J. 2006. Pracovní a rodinné role a jejich kombinace v životě českých rodičů: plány versus realita. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006. 105 s. Dostupné na: http://studie.soc.cas.cz/upl/texty/files/251_SS_06_14.PDF. ISBN 80-7330-112-1 [20. 09. 2013].
22. KRÍŽKOVÁ, A., et al. (eds.). 2008: Práce a péče. Praha: SLON. 163 s. **ISBN** 978-80-86429-94-6.

23. LAPIŇOVÁ, E. 2012. Voľba rodičov medzi starostlivosťou o deti a medzi zamestnaním a faktory, ktoré na ňu vplyvajú. Zborník vedeckých štúdií „Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku. Banská Bystrica : EF UMB, 2012, CD-ROM. ISBN 978-80-557-0437-1.
24. LEAHY, M. – DOUGHNEY, J. 2006. Women, Work and PreferenceFormation: A CritiqueofCatherineHakim'sPreferenceTheory. In: JournalofBusinessSystems, Governance and Ethics. Vol 1, Nr. 1. Dostupné na: <http://www.jbsge.vu.edu.au/issues/vol1no1/leahy.pdf>. ISSN 1833-4318 [29. 11. 2013].
25. LOUTFI, M.F., 2001. Women, gender and work: Whatisequality and how do we get there? Geneva, IntenationalLabour Office, 2001. ISBN 92-2-111386-8.
26. MIRANDA, V. 2011.Cooking, Caring and Volunteering: UnpaidWorkAroundtheWorld, OECD Social, Employment and MigrationWorkingPapers, No 116, OECD Publishing.Dostupné na: [http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=DELSA/ELSA/WD/SEM\(2011\)1&doclanguage=en](http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=DELSA/ELSA/WD/SEM(2011)1&doclanguage=en)[19.03.2012].
27. MOŽNÝ, I., 2006: Rodina a spoločnosť. Praha: Sociologické nakladateľství. 312 s. **ISBN** 80-86429-58-X.
28. NASER, K. 2012. Konflikt práca – rodina. Pozitívne prežívanie a preferencia hodnotových typov. In: Človek a spoločnosť. Internetový časopis pre pôvodné teoretické a výskumné štúdie z oblasti spoločenských vied. Ročník 15, číslo 1. Dostupné na: http://www.saske.sk/cas/public/media/5969/Naser_Konflikt%20práca-rodina,%20pozitívne%20prežívanie%20a%20preferencia%20hodnotových%20typov.pdf. ISSN 1335-3608 [10. 04. 2014].
29. OECD. 2011. Society at a Glance – OECD SocialIndicators. Dostupné na internete: <<http://www.oecd.org/els/soc/47573400.pdf>>[06.11.2013].
30. ONDREJKOVIČ, P., MAJERČÍKOVÁ, J. 2006. Zmeny v spoločnosti a zmeny v rodine – kontinuita a zmena. Príspevok k diskusii o charaktere rodiny na Slovensku. In: Sociológia, Vol. 38, č. 1. S. 5 – 30. ISSN 0049-1225.
31. PISÁR, P. a kol. 2008. Rovnosť príležitostí na trhu práce. Banská Bystrica : Regionálne európske informačné centrum Banská Bystrica a Ústav vedy a výskumu UMB, 2008. 140 s. ISBN 978-80-8083-434-0. Dostupné na: http://www.reic.sk/web_reic/images/enclosures/Rovnost%20prilezistosti.pdf [18. 01. 2014].
32. PORUBÄNOVÁ, S. 2011. Problémy a výzvy zosúladovania pracovného, rodinného a súkromného života v Slovenskej republike. In: Komparativní analýza situace v oblasti sladování rodinného a pracovního života. Minianalýzysituace v oblasti harmonizace práce a rodiny večtyřech partnerských zemích. Praha : GenderStudies, o.p.s., 2011. Dostupné na: http://www.genderstudies.cz/download/Komparativni_analyza.pdf [4. 10. 2013].

33. POTANČOK, J. 2010. Zmeny v chápaní úlohy otca v súčasnej rodine. In: *Sociológia*, Vol. 42, č. 2, s. 113 – 133. ISSN 0049-1225.
34. POVAŽANOVÁ, M., NEDELOVÁ, G. 2012. Neplatená práca v SR v porovnaní s vybranými krajinami svetového hospodárstva. In *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557-0437-1.
35. SecondEuropeanQualityofLifeSurveyParticipation in volunteering and unpaidworkEuropeanFoundationfortheImprovementofLiving and WorkingConditions, 2011, Loughlinstown, Dublin, Ireland Dostupné na:
http://www.stjohnvic.com.au/pdfs/Volunteering_and_the_Improvement_of_living_and_Working_Conditions_By_the_European_foundation.pdf[05. 05. 2014].
36. Second EuropeanQualityofLifeSurvey: Familylife and work. Luxembourg: Office forOfficialPublicationsoftheEuropeanCommunities, 2010. EuropeanFoundationfortheImprovementofLiving and WorkingConditions. ISBN 978-92-897-0865-4Dostupné na internete: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1002.htm> [05.05.2014].
37. URAMOVÁ, M. 2012. Interdisciplinárny výskum neplatenej práce v podmienkach SR – ciele, metódy a postupy riešenia. In *Trh práce v kontexte špecifik neplatenej práce, meranie jej rozsahu a dopadu na domácnosti, podnikateľskú sféru a ekonomiku: zborník vedeckých štúdií VEGA 1/1141/11*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta, 2012. ISBN 978-80-557-0437-1.
38. VALENTOVÁ, M. 2004. Rovnováha medzi rodinným životom a pracovnú kariérou v kontextu ženskej zamestnanosti. *Mezinárodnísrovnávacístudie*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálníchvěcí, výzkumné centrum Brno, 2004. 32 s. Dostupné na:
http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_152.pdf [02.05. 2014].
39. VAŇO, B. (ed.) 2007: *Populačný vývoj v Slovenskej republike v 2006*. Bratislava: INFOSTAT. Dostupný na: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Popvyv2006final.pdf> [02. 05. 2014].

Príspevok je súčasťou projektu VEGA 1/0935/13 „Neplatená práca ako potenciálny zdroj sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a determinant individuálneho blahobytu. EF UMB, 2013.

Kontaktné údaje

doc. PhDr. Miriam Martinkovičová, PhD.
Katedra ekonómie
Ekonomická fakulta UMB
Tajovského 10
975 90 Banská Bystrica

Slovenská republika
e-mail: miriam.martinkovicova@umb.sk

Ing. Mariana Považanová, PhD.
Katedra ekonómie
Ekonomická fakulta UMB
Tajovského 10
975 90 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: mariana.povazanova@umb.sk

Ing. Alena Kaščáková, PhD.
Katedra kvantitatívnych metód a informačných systémov
Ekonomická fakulta UMB
Tajovského 10
975 90 Banská Bystrica
Slovenská republika
e-mail: alena.kascakova@umb.sk